

PARADIGMA NORMATIVĂ ȘI EXERCITAREA PUTERII ÎN TIMPUL REGIMULUI COMUNIST DIN ROMÂNIA (1948–1989)

ANGELA BANCIU*

ABSTRACT

THE NORMATIVE PARADIGM AND THE EXERCISE OF POWER DURING THE COMMUNIST REGIME IN ROMANIA (1948–1989)

The establishment of communism in Eastern Europe had to also have a legal and political consecration, by using apparently democratic constitutions, reflecting the “legalization” of communist power. Romania has not made an exception to this line, having, in almost 45 years, three socialist constitutions. The first two led to the establishment of the Stalinist dictatorship and the transition to a planned economy, the last one (from 1965), establishing the monopoly of state leadership by the Communist Party, the head of the party becoming the supreme authority in the state, leading to the cult of personality and the social revolt against monarchy and authoritarianism.

Keywords: socialist society, totalitarianism, constitution, popular democracy, proletarian dictatorship.

INTRODUCERE

Perioada cuprinsă între anii 1945 și 1989 este una dintre cele mai controversate și contradictorii ale istoriei recente a României, având o evoluție sinuoasă și oscilantă și incluzând numeroase evenimente, fapte, fenomene și procese social politice, economice și culturale extrem de diverse. Ea se întinde pe parcursul celor aproape 45 de ani de dictatură comunistă, care a debutat prin impunerea guvernului Petru Groza, controlat de comuniști și susținut de sovietici, în 1945, eveniment urmat de abdicarea silită a regelui Mihai la 30 decembrie 1947 și de proclamarea Republicii Populare Române (care a continuat să ființeze după

* Polytechnic University of Bucharest, Department of Social Sciences, e-mail: angela_banciu@yahoo.com.

1965 sub forma Republicii Socialiste România), pentru ca în decembrie 1989 să fie înlăturată în mod violent.

Analiza istorică și sociologică a parcursului și evoluției regimului comunist în România trebuie făcută însă diferențiat, întrucât instaurarea dictaturii și limitarea treptată a drepturilor și libertăților fundamentale s-a realizat în forme și cu mijloace diferite, unele dure și brutale, altele cu un aparent „aer de democrație” și de respectare „formală” a dreptului și legislației.

Într-o primă fază (1948–1964), s-a procedat la eliminarea și chiar exterminarea fizică a elitei societății civile, dublată de o acțiune de dezmembrare a vechilor partide istorice, iar, ulterior, de desființare a acestora și de preluare a puterii de către comuniști, în condițiile ingerințelor sovietice, care au instaurat în România un „model” marxist de modernizare și dezvoltare a țării, având ca pilon principal industrializarea forțată, cooperativizarea agriculturii și transformarea socialistă a învățământului, științei și culturii. Concomitent, pentru a introduce controlul total asupra indivizilor, s-a intensificat teroarea polițienească, prin înființarea unor instituții de forță și intimidare, în vederea reprimării oricăror mișcări de dizidență și rezistență și a introducerii unui climat de teroare și nesiguranță personală în rândul indivizilor. În cea de a doua fază (1964–1989), mai ales prin Declarația din aprilie 1964, se produce un „dezgheț” ideologic, politic și intelectual, urmat de o perioadă de relativă „liberalizare” a regimului, când s-a sperat chiar într-o „deschidere” a regimului spre democrație, ceea ce se va dovedi a fi o iluzie deșartă.

De altfel, toate regimurile comuniste au încercat să folosească dreptul și legislația ca instrumente politice ale luptei de clasă, iar diferitele etape ale construirii socialismului în aceste țări trebuiau consacrate și *juridic*, printr-o serie de acte fundamentale ce reflectau „legalizarea” acestui proces. Din nefericire, România nu a făcut excepție de la această regulă, astfel încât „fiecare nou regim și-a justificat venirea prin păcatele României vechi și a promis să le înlătore, dar, în loc de a o face, fiecare din aceste regimuri succesive a introdus instituții și mai autoritare, până ce, cu ultimul venit, autoritarismul a atins pragul totalitarismului” (Georgescu, 2005: 253).

1. PARADOXUL DINTRE „FORMA” ȘI „FONDUL” CONSTITUȚIILOR SOCIALISTE DIN ROMÂNIA

În perioada totalitarismului, în România au fost elaborate trei constituții (în 1948, 1952 și 1965), cea mai viabilă în viața societății românești fiind cea din 1965, care a rămas în vigoare un sfert de veac, până la evenimentele din decembrie 1989, care au pus capăt regimului comunist. Constituțiile perioadei socialiste aveau menirea de a dovedi „legalitatea” și chiar „legitimitatea” regimului politic din România, ales în urma unor scrutine electorale populare, la care au participat

majoritatea cetățenilor țării. Din acest motiv, respectând aparent regulile democrației și legalității, regimul politic comunist a supralicitat, totodată, „legitimitatea” acestora, prezentându-le ca întrunind adeziunea spontană și necondiționată a indivizilor față de valorile și normele socialismului, ceea ce i-a permis să-și realizeze finalitățile și scopurile propuse. Acest surogat de „legitimitate” a fost însoțit de apelul permanent al regimului la un *set de valori și norme colectiviste*, precum patria, partidul, națiunea, proprietatea socialistă, munca, odată cu *ignorarea voită a celor individuale* (libertatea, proprietatea, demnitatea, competența etc.), ceea ce se va reflecta în modul de concepere și elaborare a constituțiilor socialiste. Analiza lor atestă faptul că, dincolo de imperfecțiunile de tehnică legislativă și de contradicțiile între termenii utilizați, aceste constituții au supralicitat *societalul* și au neglijat *individualul*, identificând, în mod deliberat, societatea cu statul și atribuindu-i acestuia rolul de instrument legal de impunere a dictaturii și dominației partidului comunist. Considerate ca reprezentând „voința clasei muncitoare și, ulterior, a poporului, ridicată la rangul de lege fundamentală de organizare a societății și statului”, constituțiile socialiste au reprezentat, totodată, principalul mijloc de „făurire și generalizare a relațiilor socialiste” în toate domeniile vieții sociale prin: *instituționalizarea ordinii sociale socialiste* și consacrarea rolului conducător al partidului comunist, *promovarea și protejarea* prin mijloace juridice speciale a *proprietății socialiste de stat* și cooperatiste, *reprimarea extrem de severă* a oricărei transgresări a normelor și valorilor socialiste de muncă și de viață, centralism economic, politic și administrativ, manipularea indivizilor prin intermediul utopiilor, ideologiei și mass-mediei comuniste, dublate de utilizarea mecanismelor întemeiate pe intimidare, descurajare, forță și frică.

Abdicând de la tradițiile democrației parlamentare, constituțiile socialiste au reprezentat forma juridică de subordonare a societății (inclusiv a statului) voinței unei singure forțe politice, reprezentată de partidul comunist, ridicând la rang de principiu constituțional *monopolul* absolut al deciziei unui singur partid politic și făcând din practica constituțională un ritual al manifestărilor dictatoriale ale guvernanților comuniști. Fiind lipsite de raționalitate și organicitate, ele vor genera, paradoxal, forme de imobilism istoric și social, conducând la blocarea inițiativelor individuale și la un nivel scăzut al aspirațiilor și idealurilor sociale ale majorității indivizilor.

2. CONSTITUȚIA DIN 1948, PRINCIPALUL INSTRUMENT DE LEGITIMARE A DICTATURII PROLETARIATULUI ÎN ROMÂNIA

Prima constituție de tip socialist a fost elaborată în 1948 și a reprezentat instrumentul de realizare a dictaturii statului și de trecere la economia socialistă planificată, fiind produsul tipic al aplicării în viața politică românească a doctrinei și ideologiei comuniste, după modelul sovietic (Constituția Republicii Populare

Române, 1948). Ea statua principiile de organizare a statului *democrat-popular* (sintagmă ce include o evidentă tautologie), considerat a fi rezultatul „luptei duse de popor în frunte cu clasa muncitoare împotriva fascismului, reacțiunii și imperialismului” (Ionescu; Țuțui; Matei, 1957: 358), negându-se, astfel, orice fel de continuitate istorică și națională a societății și statului român. Instituind forma de guvernare republicană, legiuitorul de la 1948 a omis, cu bună știință, faptul că, deși menționa caracterul *independent* și *unitar* al statului român, acesta nu mai era considerat și *indivizibil*, cu un teritoriu *inalienabil* (așa cum era prevăzut în constituțiile anterioare din 1866, 1923 și 1938). Această omisiune intenționată era dictată de considerentele politice ale momentului de atunci, și anume acceptarea recunoașterii tacite a pactului Molotov-Ribbentrop și, implicit, a anexării forțate de către URSS a unor teritorii aparținând statului român (Basarabia, Bucovina de nord, ținutul Herța și, ulterior, insula Șerpilor din Marea Neagră).

Pentru prima dată în istoria vieții politice și parlamentare din România, prin actul constituțional din 1948 este înlăturat principiul separației puterilor în stat și înlocuit cu cel al „*unității depline a puterii de stat*”, organul suprem al puterii de stat devenind *Marea Adunare Națională*, față de care răspund toate celelalte organe ale statului. Ea reprezintă o instituție *unicamerală* (prin desființarea Senatului), devenind singurul organ legislativ și având o serie de competențe și atribuții extrem de întinse, în privința formării guvernului, votării bugetului, înființării, contopirii sau desființării unor ministere, adoptării deciziilor privind problemele războiului și păcii, acordării amnistiei etc. În realitate, *rolul Marii Adunări Naționale era formal*, deoarece majoritatea actelor legislative și administrative vor fi elaborate și aplicate de către guvern, care, în calitate de organ executiv și administrativ, era desemnat să planifice și să coordoneze economia națională, să realizeze bugetul statului și să asigure ordinea publică și securitatea statului. Prin acest act constituțional se deschidea posibilitatea imixtiunii executivului în administrarea justiției, prin înființarea instituției *asesorilor populari*, pe lângă instanțele de judecată, aleși și desemnați de partid să înfăptuiască justiția și legalitatea populară, renunțându-se, de asemenea, la principiul *inamovibilității* judecătorilor. În materia „drepturilor și libertăților cetățenești” erau introduse o serie de interdicții și incompatibilități electorale și electivă pentru acele persoane „nedemne” sau „vinovate” față de orânduirea socialistă.

Pe baza acestei constituții, vor fi adoptate primele măsuri politice, economice și juridice vizând *naționalizarea* principalelor întreprinderi industriale, bancare, miniere, de transport și asigurări (iunie 1948), urmată de trecerea în proprietatea statului a căilor ferate, cinematografele, instituțiilor medico-sanitare, precum și a imobilelor de locuit aparținând persoanelor particulare (1950). Au fost lansate două planuri de dezvoltare anuale (1949), iar din 1950 începe elaborarea planurilor cincinale. Începând cu 1949 este demarat și procesul de transformare socialistă a agriculturii, creându-se, după modelul sovietic, gospodăriile agricole colective și de stat (GAS), schimbându-se fundamental regimul de proprietate în România,

obligată să plătească uriașe datorii de război față de URSS și să accepte jefuirea mascată a bunurilor naționale, prin intermediul companiilor mixte româno-sovietice (Sovromuri).

Imixtiunea directă și brutală a partidului și statului nu s-a limitat numai la infrastructura societății (industrie, agricultură, transporturi, comerț etc.), ea cuprinzând și suprastructura și spiritualitatea românească, reprezentată de învățământ, știință, cercetare și cultură. Primele reglementări normative au vizat reforma învățământului românesc tradițional, prin „democratizarea” și „ideologizarea” acestuia (Decretul 175/1948). Chiar dacă reforma învățământului din 1948 a asigurat gratuitatea și accesibilitatea studiului pentru un mare număr de elevi și studenți, ea a fost fundamentată politico-ideologic în direcția formării unor cadre de specialiști conformiști, supuși politicii partidului și statului. Din acest motiv, în planurile și programele de învățământ de la diverse niveluri au fost introduse ca discipline obligatorii filosofia marxistă, materialismul dialectic și istoric, istoria partidului comunist (bolșevic), ateismul etc., fiind înlăturată o serie de discipline considerate „burgheze” și „reacționare”, precum istoria și filosofia religiei, sociologia, antropologia, genetica ș.a., procedându-se la excluderea și persecutarea politică a unor cadre didactice valoroase, dar considerate indezirabile pentru regimul comunist (Zamfir; Filipescu (coord.), 2015: 66–67).

Tot în anul 1948 este reorganizată pe principii politico-ideologice și vechea Academie Română, care treptat va fi „împănată” cu o serie de elemente fidele regimului, fiind obligată să „legitimeze” prin studii și cercetări politica partidului. Este promulgat un nou cadru normativ privitor la regimul general al cultelor religioase, care va introduce o serie de discriminări, atât în privința liberei exercitări a unor culte (cazul cultului greco-catolic), cât și în privința statutului personalului din instituțiile religioase. Se introduce un control specializat și restrictiv asupra culturii românești, prin înființarea instituției cenzurii în anul 1949, care va exercita o presiune și represiune susținute, exercitate asupra multor publicații și scriitori.

Centralismul politic și economic este dublat de cel administrativ, prin înlăturarea, în 1950, a vechii împărțiri teritoriale a României, experimentată timp de un secol, și înlocuirea ei cu regiuni și raioane administrativ-teritoriale. Raionarea țării, realizată după modelul sovietic, era justificată de către guvernarea comunistă prin necesitatea „înlăturării separării artificiale dintre centrele agricole și cele industriale”, în realitate ea urmărind introducerea unui control direct și centralizat al puterii politice la nivel local, unde, din 1950, au fost înființate primele *sfaturi populare*, abilitate cu conducerea activităților economice, sociale și culturale locale.

Fundamentată pe un sistem de reglementare normativă excesiv de restrictivă și coercitivă, ordinea publică și constituțională socialistă trebuia menținută și apărată de un ansamblu de instituții și organisme specializate, menite să asigure conformarea totală și necondiționată a tuturor cetățenilor față de modelul etico-

juridic socialist. Inspirându-se din modelul sovietic de represiune, regimul comunist din România înființează, în 1948, *organele de securitate*, care se vor transforma într-o adevărată poliție politică, reprimând cu brutalitate cele mai neînsemnate acte și fapte ale unor indivizi, considerate ca periculoase și dușmănoase față de orânduirea socialistă. Tot în 1949 este desființată vechea poliție și înlocuită cu *miliția populară*, care se va implica activ în procesul colectivizării forțate și în arestarea multor indivizi nevinovați, cărora li s-au înscenat procese judiciare, încheiate cu ani grei de detenție. Preocuparea pentru crearea unei „justiții populare”, menită să apere ordinea socialistă, se concretizează prin adoptarea noilor legi de organizare judecătorească și a procuraturii civile și militare din 1952, care au înlocuit vechea structură tradițională a justiției și parchetului. Ele au condus la transformarea treptată a puterii judecătorești într-o anexă a politicului și executivului, prin introducerea unor prevederi neconstituționale, care limitau sensibil dreptul individului la apărare, la administrare de probe sau la publicitatea procesului judiciar.

Această primă constituție a „legitimă” juridic trecerea României spre un regim politic întemeiat pe *monopartidism* și *autoritarism statal* și spre o economie supercentralizată și dirijată, constituindu-se ca principalul „temei” juridic și politic al legilor de *naționalizare* în domeniul industrial, bancar, minier, de transport și asigurări din 11 iunie 1948 (Legea nr. 119 din 1948), urmate de cele privind naționalizarea căilor ferate particulare, cinematografilei, farmaciilor, instituțiilor sanitare particulare și imobilelor de locuit particulare.

În agricultură, au fost promulgate o serie de acte normative privind înființarea de gospodării agricole colective (GAC) la sate, ceea ce a condus la schimbarea radicală a tipului și regimului de proprietate în agricultură, conducând, practic, la anularea reformei agrare din 1945 și la depozedarea, prin forță și intimidare, a țărănimii de pământ. Consecința negativă a procesului de cooperativizare forțată a agriculturii a fost aceea că, în 1989, sectorul socialist de stat în agricultură reprezenta 90,7% din suprafața agricolă a țării, România fiind singurul stat socialist în care s-a aplicat aproape integral politica partidului comunist de trecere abuzivă a pământului în proprietatea statului.

În sfârșit, în domeniul politicii penale, această constituție a stat la baza promulgării Codului penal socialist din 1949, ce va conduce la o veritabilă „inflație penală”, care va deveni preambulul marilor abuzuri și nedreptăți flagrante comise de regimul comunist în perioada „obsedantului deceniu” al anilor '50-'60.

3. CONSTITUȚIA DIN 1952 ȘI DEZVOLTAREA CENTRALIZATĂ A STATULUI ȘI ECONOMIEI NAȚIONALE

Cea de-a doua constituție socialistă, elaborată în 1952, stabilea baza politică a noii orânduirii (Constituția Republicii Populare Române, 1952), prin realizarea „alianței dintre clasa muncitoare cu țărâtimea muncitoare”, dar în care rolul

conducător revine clasei muncitoare, în frunte cu Partidul Muncitoresc Român, considerat „forța conducătoare a organizațiilor celor ce muncesc, cât și a organelor și instituțiilor de stat”. Ea stipula o serie de principii considerate „revoluționare”, preluate din Constituția din 1948, privind *unitatea puterii de stat, centralismul democratic, planificarea națională, legalitatea populară*, considerând însă eronat că România „s-a născut și s-a întărit ca rezultat al eliberării țării de către forțele armate ale URSS de sub jugul fascismului și de sub dominația capitalistă ca rezultat al doborârii puterii moșierilor și capitaliștilor de către masele populare de la orașe și sate” și că „prietenia și alianța” cu această țară asigură „independența, suveranitatea de stat, dezvoltarea și înflorirea Republicii Populare Române”. Prin actul constituțional din 1952, *statul comunist* devine *principalul instrument de realizare a dictaturii* proletariatului, întrucât planifică economia națională, realizează industrializarea socialistă, transformarea socialistă a agriculturii, deținând *monopolul* sistemului bancar și de credite, al întreprinderilor și instituțiilor de stat, industriale, agricole și comerciale, precum și al învățământului public de toate gradele, asigurând, totodată, dezvoltarea culturii poporului român și a minorităților naționale.

Ca o „noutate”, dar și o „inovație”, actul din 1952 nu mai vorbește de guvern, ci de *Consiliul de Miniștri*, considerat a fi „organ executiv și de dispoziție”, în care președintele lui este și șeful guvernului, iar miniștrii nu mai răspundeau pentru actele lor. Ea legitima noua împărțire teritorială administrativă a României (începută în 1950), stabilind ca unități teritoriale; regiunile, raioanele, orașele și comunele¹. În materie judecătorească, sunt prevăzute să funcționeze două tipuri de instanțe: *ordinare* (tribunale populare, regionale și Tribunalul suprem) și *speciale* (militare), organizate după criteriul circumscripțiilor militare (de mari unități și de regiuni militare), cu largi competențe de a judeca faptele comise atât de militari, cât și de civili. De asemenea, inamovibilitatea judecătorilor este înlocuită cu *eligibilitatea* acestora și chiar cu *numirea* lor (în cazul instanțelor speciale). În sfârșit, constituantul din 1952 preia și încorporează experiența sovietică în materie de represiune penală, prin înființarea instituției *procuraturii*, bazată pe unitatea și stricta centralizare a unităților din teritoriu și independența lor totală față de alte organe, asigurând „supravegherea legalității socialiste”.

În domeniul economic, în urma „deplinei și definitive” naționalizării a relațiilor socialiste în economia de stat, România va fi una dintre puținele țări socialiste în care *etatismul* va deveni principiul suprem de organizare, conducere și planificare economică, chiar dacă se recunoștea existența unui „sector” al micii producții de mărfuri, care includea gospodăriile țărănești particulare mici și mijlocii și atelierele meșteșugărești care nu exploatau munca altora. Însă, treptat, statul comunist va adopta o serie de măsuri legislative pentru limitarea și îngrădirea

¹ Cele 16 regiuni erau: Bacău, Baia Mare, București, Cluj, Constanța, Craiova, Galați, Hunedoara, Iași, Oradea, Pitești, Ploiești, Stalin (Brașov) și Regiunea Autonomă Maghiară.

acestui sector, care vor conduce la lichidarea treptată a acestor gospodării, de cele mai multe ori prin presiuni coercitive și punitive adoptate contra țăranilor ne colectivizați² (Gheorghiu-Dej, 1962: 206–207). Acest proces se va încheia, practic, în 1962, când, cu excepția unor zone și gospodării țărănești din zonele de deal și munte, întreaga agricultură va deveni de stat și cooperatistă.

4. „LIBERALIZARE” ȘI MONOPARTIDISM SUB IMPERIUL CONSTITUȚIEI DIN 1965

Analiza evoluției istorice a perioadei dintre 1945 și 1989 relevă faptul că România s-a aflat în etapa consolidării bazei economice a socialismului și de generalizare a relațiilor sociale socialiste în toate sferele și domeniile de activitate, așa cum stabilea Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, și conserva juridic Constituția României Socialiste din august 1965. Din perspectivă sociologică însă, perioada se caracterizează prin existența unei „presiuni normative excesive, susținute de mecanismul forței, fricii și manipulării, care au obligat indivizii să adopte conduite și acțiuni hiperconformiste, cărora le lipsea o conștiință colectivă comună” (Rădulescu, 1994: 59). Aceasta s-a tradus prin „existența unei integrări sociale formale, conformiste (...) generând o tendință de uniformizare a conduitelor și slabă diferențiere socială, scopul divizării muncii fiind omogenizarea socială” (*ibidem*). Lipsa de individualizare a acțiunilor, generată de incapacitatea indivizilor de a internaliza valorile ideologiei socialiste, a condus la un „blocaj al inițiativei și al creativității individuale și la un nivel scăzut al aspirațiilor”, marea majoritate a indivizilor acceptând „beneficiile” societății socialiste, însă cu prețul diminuării sensibile a drepturilor și libertăților lor fundamentale.

Desigur, nu se pot ignora o serie de realizări importante ale regimului comunist, care, în perioada analizată, se putea „lăuda” cu unele dintre ele, cum ar fi: construcția marilor hidrocentrale și lacuri de acumulare de la Porțile de Fier, Vidraru și Voineasa, realizarea Transfăgărășanului și a Canalului Dunăre – Marea Neagră, prima autostradă București – Pitești, modernizarea și reconfigurarea litoralului românesc, construcția metroului din București. Pe plan social-economic este perioada industrializării și urbanizării României, când sute de mii de oameni au migrat spre orașe, obținând locuințe la blocuri din proprietatea statului, beneficiind de locuri de muncă, învățământ gratuit și asistență medicală din partea statului, creșe și grădinițe pentru copii, concedii și vacanțe în diverse stațiuni prin bilete de sindicat, premii și recompense bănești cu diverse ocazii festive etc., toate acestea păstrându-se în „memoria colectivă” a celor care au trăit în acea perioadă.

² În acest sens, la ședința festivă MAN din martie 1962, însuși conducătorul de atunci al partidului și statului comunist, Gh. Gheorghiu-Dej, recunoștea că: „În numele luptei împotriva chiaburilor, peste 80 000 de țărani, în majoritatea lor țărani muncitori, au fost trimiși în judecată, dintre ei peste 30 000 au fost judecați în procese publice, ceea ce a creat o mare frământare în masa de țărani, aduși să asiste la aceste înscenări infame”.

Puțini au realizat însă faptul că, pe măsura trecerii anilor, regimul devenea tot mai atotputernic și constrângător și că, treptat, își epuiza resursele economice și financiare, apelând tot mai des la arma propagandei și ideologiei socialiste pentru a educa și mobiliza cetățeni.

În pofida succeselor obținute în domeniul dezvoltării economice și sociale, regimul comunist nu a renunțat niciodată la utilizarea elementului normativ coercitiv și la setul de măsuri constrângătoare de guvernare în toată perioada celor aproximativ douăzeci și cinci de ani (din perioada 1965–1989), urmărindu-se constant monopolizarea puterii politice de către un singur partid (Partidul Comunist) și aservirea cvasitotală a indivizilor față de acesta. Fundamentându-se pe o structură economică și politică centralizată, în care întreaga avuție națională a devenit proprietate de stat socializată (și, parțial, cooperatistă), „statul și partidul comunist s-au întrepătruns în substanță, fuzionând, în cele din urmă, într-un aparat unic al puterii, care exprima numai voința partidului ridicată la rang de lege” (Banciu, 1996: 244) și în care ideologia și doctrina marxistă devine singura și adevărata „religie de stat”, subordonată însă politicii partidului comunist.

Dacă în faza de început a construcției socialismului în România paradigma normativă a fost dominantă, urmărind lichidarea brutală, prin represiune și constrângere fizică și morală, a oponentilor regimului, în următoarea perioadă de evoluție a socialismului „multilateral dezvoltat” represiunea brutală a fost înlocuită cu una ceva mai moderată și tolerantă, deși, paradoxal, controlul atotcuprinzător al partidului și statului socialist s-a extins (în ciuda aparențelor de liberalizare a regimului) asupra tuturor instituțiilor publice, organizațiilor sindicale și obștești, școlilor, universităților, mijloacelor de comunicare în masă, liberei circulații a persoanelor și a contactelor cu străinătatea.

Din perspectiva cronologiei istorice, în această ultimă perioadă s-au succedat o serie de evenimente importante în evoluția societății și a statului român, care și-au pus amprenta asupra acestora. Astfel, după dispariția „oarecum neașteptată” a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (în martie 1965) a apărut un „vid politic” și chiar de „putere” în ceea ce privește eventualul succesor la conducerea Partidului Comunist (care se numea încă Partidul Muncitoresc Român), de care a profitat Nicolae Ceaușescu, care, în urma unor abile manevre de culise, reușește să se impună și să fie ales ca secretar general al PCR la Congresul partidului (devenit și rebotezat „comunist”) din luna iulie 1965.

La acest congres, noul lider comunist a adus o serie de critici activității politico-ideologice desfășurate în perioada anterioară, amintind, între altele, și o serie de discipline, între care cibernetică, genetica și *sociologia*, despre ultima chiar afirmând că a fost considerată pe nedrept o știință burgheză, neînțelegându-se și chiar negându-se însemnătatea ei ca știință socială, precum și rolul ei în societatea socialistă.

Fiind rostite de la tribuna celui mai înalt for al partidului și având, în spate, autoritatea liderului comunist, remarcile acestuia cu privire la sociologie au marcat

atât teoretic, cât și instituțional, *renașterea* sau *relansarea* sociologiei în România, după decapitarea ei, fizică și instituțională, produsă odată cu instaurarea regimului comunist în România, în 1948.

Conștient de faptul că toate aceste „surogate” de destindere și liberalizare ale regimului, inclusiv în domeniul științelor sociale și politice, nu-i garantau pe termen lung acapararea puterii în stat, noul secretar al partidului reușește, în mod inteligent și abil, să se impună în fața forului legislativ al României prin elaborarea, în august 1965³ (Banciu, 2001: 348–349), a unei noi constituții, denumită „socialistă”, în urma căreia România era proclamată „*republică socialistă*”. Potrivit acesteia, România era proclamată „Republică Socialistă”, considerându-se că dispune de o economie socialistă generalizată și de relații de producție socialiste dominante în toate domeniile vieții sociale, orânduirea socialistă reușind să se impună în mod „deplin și definitiv”. Acest lucru asigură, în viziunea constituantului de la 1965, „suveranitatea, independența și unitatea” statului român, al cărui teritoriu devenea din nou, *după o lungă omisiune* (1948–1965), „inalienabil și indivizibil”.

În ceea ce privește depozitarul puterii de stat, actul constituțional din 1965 preia dispozițiile celor anterioare lui, considerând că aceasta aparține „poporului, liber și stăpân pe soarta sa”, definind structura socială a societății, ca incluzând „clasa muncitoare – clasă conducătoare în societate, țărâtimea, intelectualitatea, celelalte categorii de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate”. Constituția stipula, fără echivoc, că „puterea poporului se întemeiază pe alianța muncitorească-țăărănească”, sintagmă ce ulterior va suferi modificări sensibile, devenind „democrație muncitorească-revoluționară”, în condițiile în care se lansase deja conceptul de „omogenizare socială”, referitor la dispariția și nivelarea deosebirilor dintre diferitele clase și categorii sociale din societatea românească.

Spre deosebire de Constituțiile socialiste anterioare, cea din 1965 consacră și fundamentează cel mai pregnant *monopolul politic* al unei singure și unice formațiuni politice, reprezentată de partidul comunist, caracterizat ca fiind „cea mai înaltă formă de organizare a clasei muncitoare”. El este „forța politică conducătoare a întregii societăți”, îndeplinind „rolul conducător în toate domeniile construcției socialiste” și îndrumând „activitatea organizațiilor de masă și obștești, precum și a organelor de stat”. Iar principalul instrument de transpunere și realizare în practică a politicii partidului comunist este *statul socialist*, care, conform dispozițiilor constituționale, organizează, planifică și conduce economia națională, apără și dezvoltă proprietatea socialistă, asigură condițiile pentru dezvoltarea învățământului, științei și culturii, apără legalitatea socialistă și ordinea de drept, organizează apărarea țării și dezvoltarea forțelor armate.

Constituția din 1965 a păstrat în linii mari aceeași structură, organizare și funcționare a organelor statului, existente și în constituțiile anterioare: organele supreme ale puterii de stat (Marea Adunare Națională și Consiliul de Stat),

³ Conform cu specialiștii dreptului constituțional, așezământul din 1965 a cunoscut, până în 1989, nu mai puțin de zece modificări majore.

organele centrale ale administrației de stat (Consiliul de Miniștri), organele locale ale puterii de stat (Sfaturile populare) și organele locale ale administrației de stat (Comitetele executive ale Sfaturilor populare), organele judecătorești (judecătorii, tribunale și tribunale militare) și organele procuraturii (subordonate ierarhic Procuraturii Generale). Nerecunoscând nici de această dată principiul separației puterilor statului, actul fundamental din 1965 nu a reușit să încorporeze niciuna dintre tradițiile constituționale românești în materie de legislație și aplicare a acesteia în funcție de organele și instituțiile desemnate legal și legitim să o facă. Astfel, deși Marea Adunare Națională era considerată „unicul organ legiuitor”, care adoptă legi și hotărâri privind întreaga viață economică, politică, socială și culturală a țării, această prevedere era pur formală, întrucât activitatea de elaborare a legilor va fi preluată de către *Consiliul de Stat*, „organ suprem al puterii de stat, cu activitate permanentă”.

Acest nou organism putea „emite decrete și adopta hotărâri”, ce reprezentau în realitate norme cu *putere de lege*, care, deși erau supuse dezbaterii și aprobării forului legislativ suprem, vor conduce, practic, la guvernarea țării prin decrete. În schimb, în calitatea sa de organ al administrației de stat, Consiliul de Miniștri exercita conducerea generală a activității executive, pe întreg teritoriul țării, putând adopta „hotărâri pe baza și în vederea executării legilor”, ceea ce-i va conferi acestui organism largi posibilități de imixtiune în materie legislativă și de aplicare a dispozițiilor normative. Mai mult, în practica legislativă românească din perioada totalitarismului se va introduce o „inovație” politico-juridică, în sensul că unele dintre cele mai importante acte normative vor îmbrăca o dublă titulatură: *hotărâri ale Consiliului de Miniștri și ale Comitetului Politic Executiv al Partidului Comunist*. Aceleași „inovații” se vor regăsi și în privința actelor normative și de administrare elaborate la nivel local, unde sfaturile populare și comitetele lor executive emiteau și aplicau „hotărâri” și „decizii” sub directa îndrumare și controlul organizațiilor și comitetelor de partid. În privința organizării sistemului judiciar nu s-au produs modificări esențiale față de cele existente în actul fundamental din 1952, cu excepția faptului că s-a prevăzut posibilitatea exercitării dreptului individului lezat printr-un act ilegal al unui organ de stat de a cere organelor judecătorești anularea actului și repararea prejudiciului produs, *redeschizându-se astfel calea contenciosului administrativ* (Legea nr. 1/1967).

Considerând că în România socialismul a învins „definitiv”, prin actul constituțional din 1965 economia națională era definită ca fiind *socialistă*, bazată pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, proprietate ce îmbrăca fie forma *proprietății de stat* (incluzând bunurile ce aparțin întregului popor), fie a celei *cooperatiste* (incluzând bunurile ce aparțineau fiecărei organizații cooperatiste). În consecință, „exploatarea omului de către om a fost pentru totdeauna desființată”, realizându-se principiul socialist al repartiției după „cantitatea și calitatea muncii”, principiu care n-a devenit niciodată real în condițiile existenței monopolului de stat, care l-a făcut pe individ să fie dependent

total de un singur patron (statul socialist), față de care trebuia să arate supunere necondiționată în schimbul protecției și siguranței economice de care avea nevoie. În condițiile preponderenței sectorului și proprietății socialiste, era totuși ocrotit dreptul de proprietate personală, legea enumerând însă *limitativ* bunurile ce pot constitui obiect al acestui drept: „veniturile și economiile provenite din muncă, casa de locuit, gospodăria de lângă ea și terenul pe care ele se află, precum și bunurile de uz și confort personal”. În afară de această referire generală privind dreptul de proprietate personală, legiuitorul de la 1965 introduce două dispoziții speciale privind exercitarea acestui drept în cazul țăranilor cooperatori și al țăranilor cu gospodării individuale care nu au fost cooperativizați din diverse motive. Astfel, „casa de locuit și construcțiile gospodărești anexe, terenul pe care acestea se află, precum și, potrivit statutului cooperativelor de producție, animalele de producție și inventarul agricol mărunț, constituie proprietatea personală a țăranilor cooperatori”, care pot deține cu titlu de folosință și un lot de pământ aflat în proprietatea cooperatistă. În schimb, țăranii care nu s-au putut asocia în cooperativele agricole de producție (gospodării situate, de regulă, în zonele de deal și munte) dețin proprietatea asupra „pământului pe care îl lucrează ei înșiși și familiile lor, asupra animalelor de muncă și producție”. În felul acesta, s-au creat, în mod artificial, în agricultura românească, *două tipuri de drepturi și regimuri de proprietate*, unul reglementat de normele *dreptului cooperatist-agrar* și altul de normele *dreptului civil și funciar*, cu consecințe în privința eficienței și raționalității muncii în agricultura cooperatistă și individuală.

Constituția din 1965 a supralicitat rolul dreptului și legislației ca instrument de modelare și transformare a realității sociale, însă atribuindu-le o funcție pur instrumentală în vederea menținerii și consolidării regimului socialist și asigurării *subordonării necondiționate* a indivizilor față de partidul și statul socialist. Transpusă în practică, această concepție s-a dovedit utopică și deficitară, concretizându-se într-o adevărată „inflație” legislativă ce a caracterizat însuși acest așezământ constituțional, care, în 1965–1989, a cunoscut *zece modificări importante și șase republicări*, depășind astfel toate celelalte legi fundamentale ale României din 1859 până în 1965⁴ (Banciu, *ed. cit.*: 234).

Perioada de după 1965 și până în 1989 este dominată de încercarea de restabilire și reabilitare a *comunismului național*, Constituția din 1965 nemaiacordând

⁴ Modificarea cea mai spectaculoasă a Constituției se produce în martie 1974, când se introduce funcția de *președinte* al republicii, care cumulează o multitudine de atribuții transferate de la forul legislativ suprem și de la cel administrativ central. Deși era ales de Marea Adunare Națională, președintele republicii devenea „șeful statului și reprezintă puterea de stat în relațiile interne și internaționale ale Republicii Socialiste Române”. El este, totodată, comandantul suprem al forțelor armate, președintele Consiliului de Stat, fiind singurul în măsură să stabilească măsurile de importanță deosebită ce privesc interesele supreme ale țării. Președintele țării prezidează chiar ședințele Consiliului de Miniștri (atunci când apare necesar), având dreptul de a numi și revoca (la propunerea primului-ministru) viceprim-miniștrii, miniștrii și președinții altor organe ale administrației de stat, precum și membrii Tribunalului Suprem. În vederea realizării acestor atribuții, președintele putea emite norme cu putere de lege sub formă de *decrete prezidențiale* și *decizii*.

importanță URSS ca „frate eliberator”, așa cum procedaseră constituțiile anterioare din 1948 și 1952, numele țării fiind relatinizat (din *România* în *România*), istoria națională dobândind o pondere importantă atât în învățământul general, cât și în cel superior, fiind modificate sensibil planurile și programele școlare în direcția creșterii interesului pentru această disciplină⁵.

Marea majoritate a populației nu a perceput atunci faptul că, deși acest așezământ constituțional recunoștea formal existența și chiar „garantarea” principalelor drepturi și libertăți cetățenilor, în practică, realizarea lor a fost sensibil diminuată printr-o serie de „inovații” legislative și chiar politico-ideologice. Ele s-au transpus, în practică, printr-o suprasolicitare a mecanismelor normative de reglementare, legislația devenind principalul instrument de modelare și transformare a realităților sociale și a comportamentelor individuale, în ideea menținerii și consolidării regimului comunist și asigurarea subordonării necondiționate a indivizilor la cerințele sistemului.

Cu toate acestea, suprasolicitarea mecanismelor restrictive și coercitive în „educația civică” a oamenilor nu s-a derulat liniar și brusc, ea incluzând atât momente de „liberalizare” aparentă, cât și momente de „închidere” și îngustare a libertăților individuale. Astfel, urmând prioritar stabilitatea căsătoriei și familiei, precum și stimularea natalității în vederea creșterii demografice a României, în anul 1966 sunt adoptate două acte normative care încălcau flagrant sfera vieții private a indivizilor. Primul se referea la interzicerea întreruperii cursului sarcinii și provocarea ilegală a avortului, interdicția de a deține instrumente sau materiale avortive, precum și omisiunea de a anunța efectuarea avortului, toate acestea fiind considerate infracțiuni și sancționate cu pedepse cu închisoarea extrem de dure. Dincolo de faptul că aceste măsuri draconice au reprezentat imixtiunea brutală a statului în viața privată a indivizilor și o formă de violență (i)legală a statului față de femei, ele au condus la creșterea „artificială” a fenomenului de infracționalitate, prin arestarea și detenția a mii de femei care au încercat să-și facă sau au fost bătute că și-au făcut avort, precum și prin decesul multora dintre ele care au încercat prin mijloace empirice să avorteze. În această privință nu există date precise privind numărul total al femeilor sancționate cu ani de închisoare și nici cel al celor decedate în urma avorturilor, unele studii făcute după 1989 (până atunci statistica delictelor și a persoanelor condamnate era strict secretă) estimează că în jur de câteva zeci de mii de femei au fost victime ale acestor măsuri (abrogate după 1989). Însă, efectul „secundar” sau „pervers” al acestor măsuri draconice a fost apariția „artificială” a așa-numiților „decreței”, adică a copiilor născuți în urma aplicării Decretului 770/1966, care vor crea o presiune demografică în anii următori asupra instituțiilor de ocrotire a copiilor, generând fenomenul de „instituționalizare” a copiilor, care a necesitat o rezolvare legislativă după anii '70, fenomen care continuă să ridice probleme și în prezent.

⁵ În 1967 este editată revista *Magazin istoric*, în 1968 se creează Societatea de Științe Istorice, iar în 1972 se înființează Muzeul Național de Istorie.

Cea de-a doua măsură legislativă viza creșterea stabilității căsătoriei și familiei (Decret 779/1966), prin introducerea unor cerințe normative care limitau sensibil motivele invocate de soți pentru desfacerea căsătoriei prin divorț (de exemplu, căsătoria mai putea fi desfăcută doar dacă soțul suferea de alienație mintală cronică, a fost declarat mort prin hotărâre judecătorească sau a părăsit țara, a fost infidel sub forma adulterului etc.). Pentru a ilustra ridicolul acestei măsuri, o analiză statistică a numărului de divorțuri din anul următor (1967) atestă că el a cunoscut o scădere de la câteva zeci de mii, cu un an înainte, la sub o sută în anul următor, pentru ca ulterior, treptat, să atingă din nou cotele anterioare, dovadă că măsurile juridice nu sunt eficiente în cazul comportamentelor ce privesc viața familială și privată a indivizilor. Efectele negative ale acestor măsuri profamiliste se vor concretiza, ulterior, în „etichetarea” multor persoane ca „neintegrate” sau „indezirabile” și chiar „deviante”, în special a celor necăsătorite sau căsătorite, dar fără copii, precum și a celor divorțate, introducându-se criterii morale și politico-ideologice de remunerare și promovare a indivizilor, fără să se aibă în vedere competența, profesionalismul sau meritul lor.

Cu toate acestea, urmează o perioadă de „relativă destindere” și „aparentă liberalizare” a regimului comunist, concretizată în posibilitatea acordată cetățenilor de a utiliza credite în vederea cumpărării sau construirii de locuințe proprietate personală, în unele cazuri intervenind chiar statul pentru a facilita construcția de locuințe, măsuri de care au beneficiat categorii largi de populație, stabilite în marile orașe în urma proceselor de industrializare și urbanizare a țării. Prin politica de „repartizare armonioasă” a zonelor țării și a planificării economice centralizate au fost create numeroase întreprinderi și locuri de muncă, ceea ce a permis multor categorii sociale să aibă sentimentul siguranței economice, prin obținerea unor venituri sigure, capabile să le permită să ducă un trai relativ decent. Tot atunci, statul a permis să funcționeze o serie de ateliere meșteșugărești particulare, precum și magazine și restaurante cu mandatarîi particulari, care s-au bucurat de audiență în rândul cetățenilor, pentru ca, după câțiva ani, să fie desființate brusc, sub pretextul obținerii unor venituri necuvenite sau ilicite.

Anul 1968 marchează, în opinia multor istorici, sociologi și politologi, momentul de „vârf” în ceea ce privește măsurile de „liberalizare” a regimului comunist din România, care debutează cu Plenara CC al PCR din aprilie 1968, când, în urma dezvăluirii și condamnării publice a abuzurilor comise de organele de securitate, procuratură și justiție în perioada anterioară, acestea sunt puse sub controlul partidului comunist. De altfel, cu un an înainte (1967) au fost „demascate” o serie de abuzuri și încălcări ale drepturilor individuale de către organele administrației de stat, fiind introduse o serie de garanții legislative pentru ca astfel de abuzuri să nu mai poată fi comise în viitor, iar cetățenii să poată recupera pe cale judiciară prejudiciile suferite (legea contenciosului administrativ). Tot în anul 1968 se modifică organizarea administrativă teritorială a României, înlocuindu-se regiunile și raioanele cu *județe*, care includeau municipii, orașe și comune (cu acest

prilej a fost desființată Regiunea Autonomă Maghiară, ea fiind împărțită în trei județe: Harghita, Covasna, Mureș).

Partidul comunist profită de prilejul invadării Cehoslovaciei (în august 1968, de către trupele Tratatului de la Varșovia), invazie la care România nu a participat, recurgând la coarda sensibilă a sentimentului național și inducând în rândul populației sentimente de solidaritate și adevărată faună de partidul comunist și valorile socialismului. Acest val de entuziasm „național”, apărut pe fondul condamnării invaziei din Cehoslovacia de către chiar liderul conducător al partidului, s-a concretizat în zeci de mii de cereri de adevărat și primire în rândurile partidului a multor oameni, inclusiv intelectuali de valoare, precum și la constituirea, organizarea și funcționarea pe teritoriul României a gărzilor patriotice, ca element de rezistență în fața unei posibile invazii. În același timp, în mod paradoxal, se înăspreau și măsurile represive împotriva celor care încălcau secretul de stat (prin legea privind apărarea secretului de stat, din decembrie 1969) și promulgarea (la 1 ianuarie 1969) a noului Cod penal al României, care reflectă concepția filosofică și penală marxist-socialistă privind supraprotecția socială a statului și instituțiilor acestuia, în detrimentul apărării și garantării drepturilor și libertăților indivizilor.

Prin acest Cod, faptele antisociale erau incriminate și sancționate în funcție de „periculozitatea” lor socială și politică, fiind *protejate în mod special valorile și relațiile sociale socialiste*, cum ar fi: patria, statul, partidul, poporul, proprietatea de stat și cooperatistă, în timp ce viața, persoana, demnitatea, integritatea, sănătatea și proprietatea individului erau trecute pe plan secundar. Astfel, la loc de frunte, ca periculozitate și gravitate penală, erau incriminate infracțiunile contra securității statului, cum ar fi: trădarea, inclusiv cea produsă prin ajutarea inamicului sau transmiterea de secrete, spionajul, atentatul care pune în pericol securitatea statului, acțiunile dușmănoase contra statului, subminarea puterii de stat, actele de diversiune, sabotajul și complotul; ele se pedepseau cu moartea și confiscarea totală a averii sau cu închisoare pentru 25 de ani. De asemenea, o serie de fapte și comportamente care nu se încadrau în „modelul socialist” de muncă și viață, cum erau: cerșetoria, prostituția, vagabondajul, parazitismul etc., considerate străine esenței socialismului, erau sancționate destul de sever, în timp ce altele, precum fraudă, mită, corupția, abuzul și neglijența în serviciu, erau sancționate destul de blând.

Momentul de cotitură, care a marcat încheierea perioadei de „liberalizare” și „deschidere” aparentă a regimului comunist din România este considerat anul 1971, an în care, deși popularitatea liderului conducător al partidului era la apogeu, datorită politicii naționale și de independență față de Uniunea Sovietică, s-a produs vizita acestuia în China și Coreea de Nord, unde a fost impresionat de manifestările triumfaliste și grandioase ale populației față de conducerea comunistă din aceste țări. Reîntors în țară, liderul comuniștilor români a lansat și propagat vestitele „teze din iunie 1971”, care conțineau, *in statu nascendi*, „germenii” cultului personalității. Ele au fost considerate „drept o minirevoluție culturală, o parodie a

revoluției culturale chineze și au creat un șoc puternic și demoralizare în rândul intelectualilor” (Zamfir, Filipescu (coord.), ed. cit.: 75), marcând, de fapt, politica de închidere a regimului comunist și începutul perioadei cultului personalității. În noiembrie 1971, este adoptat *Codul normelor muncii și vieții comuniștilor, al eticii și echității socialiste*, prin care se redefinea profilul moral și spiritual al „omului nou”, constructor conștient al societății socialiste multilateral dezvoltate. Acest profil a creat un clivaj între membrii de partid și restul indivizilor societății, primii devenind automat „cetățenii cei mai avansați și conștienți ai societății”, cu înalte calități morale, profesionale, politice și ideologice, iar restul populației un fel de cetățeni de „mâna a doua”.

„Inflația” legislativă din perioada analizată s-a extins în aproape toate domeniile vieții publice și private, puterea comunistă utilizând paradigma normativă ca o modalitate principală de impunere a dominației și controlului statului și partidului asupra indivizilor și un instrument de aplicare diferențiată a justiției și dreptății sociale. Astfel, printr-o serie de acte normative, este reglementată organizarea și disciplina muncii în unitățile socialiste de stat, precum și organizarea muncii în agricultură, fiind stabilite *criterii discriminatorii privind încadrarea și promovarea în muncă a personalului din unitățile socialiste de stat*. În vederea asigurării adeziunii „voluntare” a indivizilor încadrați în muncă față de statul socialist, în 1975 este legiferată depunerea jurământului de credință și devotament față de patrie, care a condus, practic, la „înregimentarea” majorității cetățenilor față de instituțiile totalitare. Limitarea treptată a libertății contractuale a indivizilor este dublată de îngustarea posibilităților libere de exprimare în presă, care este strict reglementată și controlată politic, fiind, totodată, diminuate și înlăturate oportunitățile de utilizare a mașinilor de scris sau multiplicat de către persoanele particulare.

Urmărind în mod consecvent distrugerea unor valori ce țineau de viața, demnitatea și, mai ales, proprietatea individului, regimul totalitar a abandonat treptat orice tradiție sau principiu constituțional înscris inițial în actul fundamental de organizare și guvernare a statului. În acest sens, au fost adoptate o serie de legi de „sistematizare teritorială” a localităților urbane și rurale, prin care, în cazul înstrăinării construcțiilor imobiliare pe diverse căi, terenul aferent acestora trecea în proprietatea statului (este adevărat, în schimbul unei despăgubiri modice), ceea ce a construit o serioasă „dezmembrare” legală a dreptului de patrimoniu. Mai mult, transpunerea în practică a ideilor megalomane ale liderului conducător se va concretiza în acțiunile de demolare și translatare a unor cartiere întregi de locuințe din zona Uranus – Dealul Spirii, pe locul lor (inclusiv al unor biserici și lăcașuri de cult) fiind construită clădirea megalitică cunoscută drept Casa Poporului. Lezarea dreptului de proprietate personală și intelectuală este extinsă normativ și asupra persoanelor care doreau să emigreze definitiv din țară, acestea fiind obligate să-și cedeze locuințele proprietate personală în favoarea statului, în schimbul unor despăgubiri bănești pur simbolice (iar în cazul plecării „frauduloase” în străinătate

și refuzului de înapoiere în țară, locuințele treceau în proprietatea statului), fiind chiar obligate la plata creanțelor datorate unor unități de învățământ și la restituirea cheltuielilor suportate de stat cu școlarizarea lor. Printr-un alt act normativ se stipula faptul că o familie nu mai putea deține în proprietate personală decât o *singură locuință și o singură casă de odihnă*, iar în cazul dobândirii pe orice cale legală (moștenire, cumpărare, donație etc.) a unei a doua locuințe (sau case de odihnă), ea era obligată să înstrăineze sau să renunțe la una din ele într-un anumit termen reglementat normativ.

Confruntat, începând cu anii '80, cu o lipsă și, apoi, *criză de produse alimentare*, energie electrică, termică, gaze naturale și alți combustibili, regimul comunist adoptă măsuri de austeritate în aceste domenii, limitând, în primul rând, consumul particular și determinând deprecierea treptată a nivelului material și cultural al majorității indivizilor. Sunt elaborate, în acest sens, acte normative care stabilesc „științific” modalitatea de alimentație a populației, concomitent cu adoptarea unor măsuri referitoare la „întărirea autoconducerii și autoaprovizionării teritoriale și la asigurarea aprovizionării în bune condiții a populației cu pâine, făină și mălai”. În condițiile penuriei de combustibil necesar încălzirii locuințelor în timpul iernii sau preparării hranei, populația este „sfătuită” să-și pună o haină în plus sau să utilizeze „rațional” și „judicios” energia electrică și termică și să economisească benzina de la automobile. Raționalizarea unor alimente de strictă necesitate pentru populație a condus la apariția „cozilor” interminabile din fața magazinelor, luate cu asalt de așa-numiții „șoimi ai patriei”, reprezentați de persoane de vârste mici, nevoite să stea la aceste cozi ore întregi. Penuria alimentară este dublată de *penuria culturală*, programele de televiziune funcționând doar seara, aproximativ două ore, iar emisiunile erau dedicate, în principal, realităților din economie și vizitelor de lucru ale liderului partidului.

Preocupat de subordonarea totală a individului, statul socialist elaborează în continuare reglementări normative referitoare la autoconducerea și autofinanțarea unităților administrativ-teritoriale, obligând salariații să participe cu „părți sociale” la constituirea fondului de dezvoltare economică a întreprinderilor și să „accepte” diminuarea disimulată a veniturilor realizate din muncă sub forma „retribuirii în acord global și acord direct”. Chiar în ultimele sale momente, deși atât din interiorul țării (grevele și mișcările muncitorilor din Valea Jiului din 1977, mișcările muncitorești de la Brașov, din noiembrie 1987), cât și din exterior proveneau semnale suficient de elocvente privind iminenta prăbușire a sistemelor totalitare est-europene, regimul comunist din România nu a încercat să adopte nici cea mai elementară măsură normativă și politică capabilă să „satisfacă” cerințele alimentare și culturale ale populației, în condițiile în care exalta propagandistic „lichidarea” datoriilor externe și interzicerea creditării provenite din străinătate. Regimul a ignorat, astfel, existența și menținerea în rândul indivizilor a unei „memorii sociale”, care nu uită și sancționează, la un moment dat, greșelile și opresiunile sistemului. Însăși organizarea mitingului din 22 decembrie 1989, de

către fostul dictator, atestă lipsa de raționalitate și logică a sistemului totalitar, care, apelând iluzoriu la „tradițiile” festive și propagandistice cu care a fost obișnuit, a ignorat acumularea și agravarea tensiunilor și nemulțumirilor sociale generate de evenimentele de la Timișoara, pecetluindu-și astfel prăbușirea și dispariția.

5. PARTID-STAT SAU STAT-PARTID – ÎNTRE SUPRAPUNERE ȘI IDENTIFICARE

Evoluția vieții politice și constituționale între 1948 și 1989 permite identificarea a două perioade distincte: a) prima, marcată de *lichidarea brutală*, prin constrângere și represiune extrem de dure (proces, detenții, execuții, interdicții etc.), a instituțiilor și persoanelor legate de sistemul constituțional tradițional; b) cea de a doua, marcată de *tendința de evoluție spre un regim „relativ moderat și tolerant”*, în care represiunea directă și brutală este înlocuită de *controlul* atotcuprinzător al partidului și statului asupra instituțiilor publice, organizațiilor sindicale, școlilor, universităților, mijloacelor de comunicare în masă, liberei circulații a persoanelor și a contactelor cu străinătatea etc. Surprinzător, în ambele etape, cele două instituții politice, partidul și statul socialist, care au practicat o *politică inflexibilă și autoritară*, și-au justificat „legalitatea” măsurilor adoptate prin apelul la existența unor „principii” și „norme” constituționale, în vederea realizării „consensului” și „credibilității” maselor largi de cetățeni, ca și pe „entuziasmul” voluntarilor construcției socialiste.

În perioada 1948–1965, evoluția vieții politice a României se derulează sub imperiul celor două instituții democrat-populare, care au consfințit conținutul nou al orânduirii și puterii de stat în România, ca și principiile de organizare și funcționare a noilor instituții ale statului socialist. Prin acest act fundamental, partidul comunist devenea „forța politică conducătoare a clasei muncitoare”, pentru ca, ulterior, el să dobândească rolul de „forță politică conducătoare atât a organizațiilor celor ce muncesc, cât și a organelor și *instituțiilor de stat*”. Relevând rolul crescând al statului ca *instrument* principal al construcției socialismului, raporturile dintre partidul comunist și statul socialist devin raporturi *instituționalizate*, dar care nu au cunoscut o evoluție lină și uniformă, așa cum considera propaganda oficială, ci *contradictorie* și, uneori, *conflictuală*, datorită schimbării raporturilor de forțe și interese din interiorul celor două instituții politice. Practic, au existat și s-au manifestat două tendințe extreme care au caracterizat această evoluție: a) una de *separare* și delimitare a sferei și atribuțiilor celor două instituții, mergând până la desfășurarea unor activități paralele ale organelor de partid și de stat, și, în acest context, la „sustragerea” unor instituții ale statului de sub controlul partidului (cazul organelor de securitate și procuratură); b) alta de *substituire* a partidului cu statul în domeniul economic, social și cultural-științific, prin preluarea, de către unii membri ai partidului, a unor atribuții administrative ale statului, în virtutea realizării principiului „rolului conducător” al

partidului în societate. Ambele tendințe au generat profunde efecte negative în viața politică românească, care s-au manifestat prin încălcarea gravă a legalității și justiției sociale, proliferarea abuzului și arbitrariului în relațiile cu cetățenii și ignorarea drepturilor și libertăților lor fundamentale.

În schimb, în etapa „consolidării bazei economice a socialismului” și de „generalizare a relațiilor sociale socialiste”, marcată de Congresul al IX-lea al Partidului Comunist și de adoptare a Constituției Republicii Socialiste România din 1965, viața politică dobândește „noi valențe și redimensionări”, pe măsură ce statul socialist nu mai este considerat o „dictatură a proletariatului”, ci un stat al „democrației muncitorești revoluționare”. Devenind „forța politică conducătoare a întregii societăți” și având „rolul conducător în toate domeniile construcției socialiste”, partidul comunist obține implicit, prin actul constituțional din 1965, *monopolul* conducerii politice, statul fiind însă considerat doar ca *instrumentul* de realizare în practică a politicii partidului. Acest lucru a generat o tendință de slăbire și diminuare treptată a atributelor și răspunderilor organelor și instituțiilor statului și o „preluare” a lor de către aparatul și funcționarii partidului, care se transformă treptat în „tehnicieni” și „administratori” ai unor probleme ce reveneau de drept în competența statului. Sesizându-se acest pericol al „tehnicizării” activității organelor de partid, treptat, este acreditată ideea că deținerea de către partidul comunist a rolului conducător în societate nu înseamnă implicit și asumarea de către acesta a *tuturor* funcțiilor de conducere, care sunt și rămân un atribut al întregului sistem politic. Pentru a marca faptul că „organele statului nu sunt cu nimic inferioare organelor de partid”, propaganda oficială s-a străduit să combată teza existenței unui *stat subordonat și tutelat de partid*, lipsit de inițiativă și răspundere în îndeplinirea liniei politice a partidului. Statul nu este și nu poate fi doar un instrument în construirea vieții socialiste, ci este „organizatorul viu și responsabil al vieții sociale”. El semnifică, pe de o parte, „puterea” societății (ca reprezentant suprem al puterii poporului), iar pe de altă parte este „organizatorul” responsabil al vieții sociale și „administratorul” general al avuției naționale a societății. În consecință, statul ca reprezentant suprem al puterii este singurul abilitat să adopte legi și decizii normative pentru toți cetățenii țării, care sunt obligați să le respecte și să le aplice în viața socială. După cum arată Lucio L. Radice, „regimul politico-ideologic al socialismului apare legat de fuziunea partidului cu statul și de proprietatea statală generalizată” (Radice, 1979: 37–39), fază în care întreaga societate devine subordonată ideologiei marxiste și politicii partidului și statului comunist.

Realitatea vieții politice din perioada regimului comunist relevă însă contrariul, în sensul că niciunul dintre aceste „deziderate” teoretice nu s-a putut realiza, întrucât evoluția conducerii de către partid și stat a societății nu a fost democratică, ci *monocratică*, în sensul că puterea a aparținut în întregime

partidului comunist, care, prin instrumentele sale (de stat), a reușit să-și asigure *hegemonia și autocrația* în societate. Mai mult, șeful statului (partidului) este și secretar general al partidului, el fiind singura *autoritate supremă* (și, implicit, inatacabilă), având adevărate puteri de conducere absolutistă. Din nefericire, atât în România, cât și în alte țări socialiste, au fost experimentate asemenea sisteme totalitare, ce au permis atât apariția, cât și ascensiunea unor personalități despotice în funcții supreme de conducere în aparatul de partid și de stat, care au știut să speculeze la maximum virtuțile „democrației” și „principiile” constituționale, pentru a-și păstra și întări puterea proprie și pentru a o exercita în mod abuziv și arbitrar.

6. ÎN LOC DE CONCLUZII

Chiar dacă evoluția regimului comunist în România a fost sinuoasă, inducând momente dure și brutale de conducere, dar și încercări de reformare a sistemului său, de „liberalizare” și diversificare a opțiunilor, rămân câteva trăsături esențiale ale perioadei 1948–1989, care definesc forma și conținutul acestuia, și anume: *monopolul partidului unic*, a cărui influență crește, devenind exclusivă în societate; „societatea închisă” de tip socialist a creat cadrul „gândirii captive”, obligată să accepte *ideologia oficială* a comunismului (socialismul reprezentând doar prima fază a acestuia); *distrugerea valorilor* ce țineau de libertatea umană și, mai ales, proprietatea individuală; *supralicitarea mecanismelor restrictive și coercitive* de reglementare a conduitelor indivizilor; îngrădirea drastică a posibilităților de exprimare liberă sau „îngăduirea” acesteia numai sub *controlul oficial* al autorităților de partid și statale.

Departate de a reprezenta un factor modelator al intereselor sociale și o modalitate de raționalizare a vieții sociale românești, legislația din timpul regimului comunist nu a reușit să fie o expresie a „voinței generale” și un factor de reglare normativă a drepturilor și libertăților fundamentale ale indivizilor, ci doar manifestarea unui *exercițiu de putere* a partidului și statului comunist. Contradicția evidentă dintre „forma” și „fondul” majorității actelor legislative, ca și iluzia potențailor vremii, că legea poate fi singura și unica soluție de „modelare” a realităților sociale, au condus, în cele din urmă, la incapacitatea factorului normativ de a rezolva problemele sociale fundamentale ale societății românești. Supralicitând ideea că prin legislație statul și partidul comunist trebuie să dețină supremația în societate și să realizeze supunerea necondiționată a indivizilor la cerințele sistemului, socialismul din România a eșuat, în final, atât ca proiect istoric de societate, cât și ca sistem politic și economic, deschizând calea aplicării unui nou proiect de dezvoltare, care se derulează în prezent, cu realizările și sincopelile sale.

BIBLIOGRAFIE

1. Banciu, Angela (1996). *Istoria vieții constituționale în România (1866–1991)*, București: Șansa SRL.
2. Banciu, Angela (2001). *Istoria constituțională a României*, București: Lumina Lex.
3. *Constituția Republicii Populare Române* (1948), publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 87 bis din 13 aprilie 1948.
4. *Constituția Republicii Populare Române* (1952), publicată în „Buletinul Oficial”, nr. 1 din 27 septembrie 1952.
5. *Decret 770/1966 pentru reglementarea întreruperii cursului sarcinii* (devenit Legea 36/1966), în Buletinul Oficial, nr. 60/1 octombrie 1966.
6. *Decret 779/1966 pentru modificarea unor dispoziții legale referitoare la divorț* (devenit Legea 39/1966), în „Buletinul Oficial”, nr. 60/8 octombrie 1966.
7. *Decret 175/1948 privind reforma învățământului*, în „Monitorul Oficial”, nr. 177 din August 1948.
8. Georgescu, Vlad (2005). *Istoria Românilor*, ediția a III-a, București: Humanitas.
9. Gheorghu-Dej, Gh. (1962). *Articole și cuvântări (1961–1962)*, București: Editura Politică.
10. Ionescu, Dionisie; Țuțui, Gh.; Matei, Gh. (1957). *Dezvoltarea constituțională a statului român*, București: Editura Științifică.
11. *Legea nr. 1 din 1967, cu privire la judecarea de către tribunale a cererilor celor vătămați în drepturile lor prin acte administrative ilegale*, în „Monitorul Oficial”, nr. 67 bis din 26 iulie 1967.
12. *Legea nr. 119 din 1948 de naționalizare*, în „Monitorul Oficial”, nr. 133 bis din 11 iunie 1948.
13. Radice, Lucio L. (1979). *Socialisme de inventare. Riflessioni sulla via democratica alla trasformazione della società*, Roma: Editori Riuniti.
14. Rădulescu, Sorin M. (1994). *Teorii sociologice în domeniul devianței și al problemelor sociale*, București: „TIMS”.
15. Zamfir, Cătălin; Filipescu, Iancu (coord.) (2015). *Sociologia românească: 1900–2010. O istorie socială*, Cluj-Napoca: Eikon.

